

УДК 331.5:316.343.32-053.6

Н.А. Шпак, аспірант

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РІВНЯ СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ**Н.А. Шпак**, аспірант

Черниговский государственный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ПОВЫШЕНИЕ СОЦИАЛЬНОГО УРОВНЯ СЕЛЬСКОЙ МОЛОДЕЖИ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА**N.A. Shpak**, post-graduate student

Chernihiv State Technological University, Chernihiv, Ukraine

RAISING THE SOCIAL LEVEL OF RURAL YOUTH AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF LABOUR POTENTIAL

Розглянуто проблеми зайнятості сільської молоді та пошуку шляхів зниження безробіття на селі. Показано головні причини скорочення чисельності сільських жителів, у тому числі молоді, зайнятих у сільськогосподарських підприємствах. Досліджено ситуацію на ринку праці сільської молоді, запропоновано основні шляхи зниження безробіття у сільській місцевості.

Ключові слова: сільська молодь, ринок праці, потенціал людських ресурсів, соціальний рівень, розвиток.

Рассмотрены проблемы занятости сельской молодежи и поиска путей снижения безработицы на селе. Указаны главные причины сокращения численности сельских жителей, в том числе молодежи, занятых в сельскохозяйственных предприятиях. Исследована ситуация на сельском молодежном рынке труда, предложены основные направления снижения безработицы в сельской местности.

Ключевые слова: сельская молодежь, рынок труда, потенциал человеческих ресурсов, социальный уровень, развитие.

Article is devoted consideration of problems of employment of rural youth and search of ways of reduction of unemployment on village. The main reasons of reduction of number of countrymen, including the youth, occupied in the agricultural enterprises. The situation on a rural youth labour market is investigated the basic directions of softening of unemployment in a countryside are offered

Key words: rural youth, labour market, human resources potential, life level, development.

Постановка проблеми. Занепад українського села, низький рівень оплати праці в сільському господарстві, відсутність умов пристойного життя у сільській місцевості зумовлюють той факт, що значна частина сільської молоді, навіть за наявності вакансій, мігрує у місто або за кордон заради більш престижних заробітків. Соціальна сфера села характеризується домінуванням низької якості послуг, що не задовольняє матеріально-побутові та соціально-культурні потреби сільського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий науковий внесок у вивчення питання щодо трудових ресурсів, насамперед молоді, та підвищення ефективності праці зробили такі відомі вчені: Н.В. Анішина, В.О. Архіпов, О.А. Бугуцький, В.В. Бовкун, М.Х. Вдовиченко, О.І. Вишняк, В.О. Джаман, С.І. Ішук, Ю.М. Краснов, Г.І. Купалова, Е.М. Лібанова, О.І. Хомра, В.Г. Швець, К.І. Якуба та багато інших. Однак багатогранність і складність проблем професійно-освітньої підготовки сільської молоді, її зайнятості, трудової активності та закріплення у сільській місцевості в умовах відсутності соціально-економічної стабільності, розвитку аграрного сектору потребує нових підходів для її подальшого і всебічного вивчення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблем. На сьогодні вивченню розвитку трудового потенціалу присвячено багато праць, але шляхи вирішення проблем працевлаштування, освіти, медичного обслуговування, культурного життя, активного дозвілля молоді, яка проживає у сільській місцевості достатньо не визначено.

Метою статті є аналіз основних складових соціального рівня сільської молоді, визначення чинників його підвищення та розроблення питання пошуку шляхів зниження безробіття на селі.

Виклад основного матеріалу. За даними Держкомстату України, рівень благоустрою житла сільських домогосподарств нижчий, ніж міських. На селі лише кожне п'яте домого-

сподарство має водопровід та обладнане каналізацією, газовою колонкою – 15 %, централізованим газопостачанням 48 %. Це негативно впливає на збереження популяції села.

Станом на 1 жовтня 2012 р. чисельність населення України становила 45 млн 560 тис. осіб, а кількість сільського населення дорівнює 14 млн 212 тис. осіб, що становила 31,2 % загальної кількості. Чисельність населення Полтавської області у цей період становила 1 млн 470 тис. осіб, з них 568 тис. осіб – сільське населення, або 38,6 %. Тобто, починаючи з 70-х рр. минулого століття, чисельність сільського населення України почала знижуватися. З того часу в усіх регіонах України у сільських населених пунктах відбувається процес депопуляції (табл. 1).

Таблиця 1

Співвідношення міського та сільського населення Полтавської області, %

Населення	Роки				
	1939	1959	1979	1989	2010
Міське	20	30	53	57	61
Сільське	80	70	47	43	39

За даними експертів, для того, щоб відновити в Україні 50 мільйонів населення, потрібно, щоб українська жінка народжувала 2-3 дитини, щоб на 10 жінок народжувалося 23 дитини. Сьогодні народжується 15.

Загострення соціально-економічних проблем села призвело до занепаду його виробничої сфери. У формуванні ресурсів сільських домогосподарств переважають грошові та натуральні надходження від власних присадибних господарств селян.

За рівнем якості життя мешканці села не можуть конкурувати з міським населенням. Це особливо гостро простежується у стосунках між міською та сільською молоддю.

Відсутність роботи, цивілізованих умов життя та місць відпочинку, низька зарплата, закриті дитячі садочки та школи – з цими проблемами зіштовхнулися українські села. Повернутися в село випускників, який за роки навчання у ВНЗ пізнав переваги міського життя, сьогодні рівнозначно заслання. Після закінчення навчального закладу працювати безпосередньо у сільськогосподарському виробництві повертається лише 20 % студентів, при цьому понад 80 % пов'язують свою професійну діяльність і життя з містом.

Міграційні процеси у загальноукраїнському та міжнародному масштабі позбавили село кадрового потенціалу. Домінуючою частиною мігрантів сільської місцевості є молодь – представники вікової категорії 14-35 років становлять 56 % усіх мігрантів. У сільській місцевості вибуття молоді помітно перевищує її прибуття. Орієнтація на переселення до міста серед сільської молоді залишається високою.

Структура споживання благ і рівень життя більшості сільського населення залишаються за межею наближення до соціальних стандартів. Безробіття є однією з найголовніших причин бідності на селі.

Одним із пріоритетних напрямків на шляху відродження села є комплекс державних і громадських зусиль, направлених на соціальний захист сільської молоді.

За даними Держкомстату, в Україні налічується близько 15 млн людей молодого віку до 35 років. Із них 10,7 млн проживає у містах, а 4,3 млн – у сільській місцевості.

Безперечно, становище села та його мешканців має і позитивні зрушення. Зокрема, сільське працездатне населення, а особливо молодь, активно залучається до виробничого процесу у містах, у сферах промисловості, будівництва, торгівлі.

З іншого боку, екологічний стан міст сприяє зростанню кількості міських жителів, які розглядають село як середовище мешкання. Проте ці процеси, по-перше, охоплюють лише села, територіально наближені до міста; по-друге, міські жителі не вирішують проблему кадрового забезпечення виробничої сфери сільського господарства.

Відтворення привабливості сільської місцевості для молоді – єдиний механізм відродження села.

На сучасному етапі сільська молодь потребує комплексної державної підтримки, в першу чергу, в отриманні якісної базової та професійної освіти, створенні умов медичного обслуговування та працевлаштування.

Причини низької якості знань випускників сільських шкіл:

- застарілість матеріально-технічної бази навчально-виховного процесу (забезпечення комп'ютерною технікою лише чверть шкіл. Бракує навчальної літератури);
- брак педагогічних кадрів (у сільській місцевості більшість педагогів вікової групи після 45 років, рівень молодих спеціалістів становить 5-7 %);
- значний рівень завантаженості молоді у підсобному господарстві.

Серед економічно активного населення сільська безробітна молодь у віці 15-35 років становить більшість.

Чинники неповного використання трудового потенціалу молоді у сільському господарстві:

- скорочення кількості підприємств, які займаються виробництвом та реалізацією сільськогосподарської продукції;
- сезонність робіт в аграрному секторі;
- низький професійний рівень молодих спеціалістів;
- збереження низької заробітної платні та заборгованість з її виплати;
- невідповідність кваліфікації сільських спеціалістів потребам аграрного ринку.

Ці тенденції негативно впливають на престиж сільськогосподарської праці в Україні. І в першу чергу, це простежується у недостатньому рівні оплати праці на селі. За 2011 р. середній рівень заробітної плати у сільському господарстві дорівнював 1580 грн. Цей показник є низьким порівняно з іншими галузями господарства (середній розмір заробітної плати за іншими сферами діяльності у 2011 р. дорівнював 2640 грн).

Серед причин, що стали на заваді отримання медичних послуг у сільській місцевості, переважають: відсутність спеціалістів медичного профілю та недоступність ліків через їх високу вартість.

Велика частка медичної профільної апаратури у 2-3 рази перевершила свій технічний ресурс і є застарілою. Сільських жителів обслуговує переважно середній медичний персонал. Відбувається скорочення найбільш доступної медичної допомоги у сільській місцевості – фельдшерсько-акушерських пунктів.

Позитивні зрушення в динаміці демографічних характеристик на селі знаходяться у прямій залежності від якості медичного забезпечення. Враховуючи сучасний стан, молода людина на селі є психологічно мотивованою на переїзд до більш, з її погляду, соціально захищеного міста, регіону або ж країни.

У напрямку подолання безробіття серед сільської молоді вже є певні позитивні зрушення, пов'язані з становленням фермерства на селі та розвитком інфраструктури зеленого туризму.

Проте ці два напрямки потребують розроблення і прийняття на регіональному та державному рівнях програм, направлених на визначення правового статусу цих сфер діяльності, забезпечення умов початкового кредитування, встановлення пільгових податкових періодів тощо.

Механізмами забезпечення сільської молоді робочим місцем є: направлена профорієнтаційна робота серед сільської молоді шкільного віку з урахуванням регіональної специфіки; вирішення питання транспортного зв'язку сільської місцевості з містом; впровадження на державному рівні гарантованого робочого місця в аграрному секторі із забезпеченням рівня середньої заробітної плати по відповідному регіону.

Питання створення нових робочих місць повинне сьогодні лягти в основу стратегії соціально-економічного розвитку сільських територій на місцях. У цьому питанні Полтавщина рухається попереду серед регіонів держави. Підтвердженням цього стало прийняття та реалізація першої за останні 20 років Програми соціального розвитку сільських населених пунктів Полтавської області на 2011 рік. Так, у межах цієї програми, було відкрито 60 дитячих садків та ще 300 відремонтовано, збудовано, відновлено та відремонтовано: 473 школи, 281 медичний заклад, 409 будинків культури, 270 спортивних об'єктів, 343 об'єкти торгівлі (табл. 2).

Таблиця 2

Об'єкти соціального призначення, що було збудовано та відремонтовано в сільській місцевості Полтавського регіону в 2011 році

Об'єкти соціального призначення	Дитячі садки	Школи	Спортивні об'єкти	Медичні заклади	Будинки культури	Об'єкти торгівлі
Кількість об'єктів станом на 01.01.2011 р.	473	584	-	726	801	641
Планувалось відремонтувати	231	290	196	397	363	416
Фактично відремонтовано	299	473	270	281	409	343
% відремонтованих об'єктів до наявних	63	81	-	39	51	54

На Полтавщині поліпшується робота закладів охорони здоров'я у багатьох районах, зокрема, це розроблення районної програми розвитку медицини Глобинського району, робота над поліпшенням матеріальної бази лікарень та встановлення сучасного діагностично-лікувального обладнання. У цьому питанні за рахунок субвенції з держбюджету буде придбано три рентген-діагностичних комплекси (для Кременчуцького, Пирятинського та Хорольського районів), три флюорографи (для Глобинського, Полтавського та Новосанжарського районів) та УЗД-діагностична апаратура (для Полтавської обласної інфекційної лікарні) на загальну суму 6,6 млн грн.

Особливістю вищезазначеної Програми є те, що поряд із соціальною складовою значна увага концентрується на розвитку малого бізнесу на селі – це і рибництво, бджільництво, овочівництво, садівництво, ягідництво, кооперативний рух, що повністю збігається із стратегічними напрямками соціально-економічного розвитку сільських територій озвученими Міністром аграрної політики та продовольства України М.В. Присяжнюком у програмі "Рідне село".

Сьогодні основне завдання органів виконавчої влади та місцевого самоврядування вбачається у створенні надійного економічного підґрунтя для стабілізації соціальної сфери. Певною мірою це вже зроблено завдяки залученню до питань відновлення соціальної сфери села великотоварного виробника через укладання соціальних угод між сільськогосподарськими підприємствами та громадою.

Питання створення нових робочих місць дозволить одночасно вирішувати цілий комплекс нагальних проблем – зайнятості, підвищення доходів сільського населення, наповнення бюджетів усіх рівнів, насичення внутрішнього ринку якісною та дешевшою сільськогосподарською продукцією, нарощення обсягів валової продукції сільського господарства. Це в кінцевому підсумку дасть можливість через основну функцію села, а саме, виробництво сільськогосподарської продукції, ефективно вирішувати соціальні проблеми.

Перші кроки щодо питань розвитку середніх та малих сільських господарств зроблено вже сьогодні в області. Наприклад, у рибному господарстві проведено суцільну інвентаризацію водних об'єктів, визначено водні об'єкти, що придатні для риборозведення (та вже вдалось передати в оренду понад 800 ставів); розроблений типовий договір оренди водного об'єкта, що дозволяє уникнути протиріч під час оформлення; триває робота над спрощенням та здешевленням процедури оформлення рибогосподарської діяльності.

Триває робота і над поширенням садівництва та ягідництва, зокрема вирощування суниці, бо саме вирощування цієї культури дозволяє навіть з невеликої площі мати значний фінансовий результат та створити до 15 нових робочих місць, а це вже досить потужний соціальний стимул займатись цією справою, що переконливо доводить досвід приватного підприємця з Козельщинського району, Дикуна Миколи Олександровича, якому вдалось створити не лише високопродуктивні товарні плантації суниці, а й відомий в Україні розплідник посадкового матеріалу.

Висновки і пропозиції. 1. Сільська молодь є базовим джерелом для розвитку аграрного комплексу України. Проте якість життя у сільській місцевості позбавляє молодь гідних стартових можливостей порівняно з містом.

2. Відсутність розгалуженої системи медичних закладів, відсутність функціонального медичного обладнання, брак медичних кадрів загострюють питання доступності медичного обслуговування на селі. Це посилює аргументацію молодих родин, особливо з дітьми, на переїзд до більш соціально захищеного міста.

3. Сільська молодь у своїй більшості мотивована до праці, але стан її використання не відповідає існуючим можливостям. Необхідно сприяти зайнятості молоді на селі завдяки збільшенню престижних, механізованих робочих місць у галузях сільського господарства і соціальної інфраструктури, створенню соціально-економічних і правових умов захисту молоді від безробіття.

4. У кожному районі необхідно провести детальний моніторинг наявного невикористаного потенціалу трудових ресурсів та на його основі розробити програму створення робочих місць, виходячи з конкретних можливостей розвитку того чи іншого виду діяльності.

5. Забезпечення високої якості трудового потенціалу потребує відповідної інвестиційної підтримки. Пріоритетними напрямками соціальних інвестицій у розвиток трудового потенціалу є: покращення охорони здоров'я населення; вдосконалення освітньо-професійної структури трудового потенціалу для збалансування попиту та пропозиції робочої сили на сільському ринку праці; розвиток мотиваційних механізмів; духовний розвиток населення, зростання моральності, культури, любові до праці.

6. Вкладення соціальних інвестицій у формування якісного трудового потенціалу та ефективне його використання є запорукою сталого соціально-економічного розвитку, що передбачає зростання конкурентоспроможності економіки, її соціальну орієнтованість, зростання рівня життя населення, формування добробуту суспільства та стимулювання людського розвитку.

Список використаних джерел

1. *Економічна активність населення України 2011* : статистичний збірник. – К. : Держкомстат України, 2011. – 226 с.
2. *Корчун М.* Шляхи підвищення економічної активності та зайнятості молоді на ринку праці України / М. Корчун // *Україна: аспекти праці*. – 2008. – № 1. – С. 35-39.
3. *Полтавська ОДА*. – Режим доступу : www.adm-pl.gov.ua.
4. *Про Рекомендації* парламентських слухань про становище молоді в Україні “Сільська молодь: стан, проблеми та шляхи їх вирішення” : Постанова Верховної Ради України від 20 грудня 2005 року № 3238-IV.
5. *Рябоконь В. П.* Професійно-кваліфікаційна структура робочої сили на селі / В. П. Рябоконь // *Економіка АПК*. – 2009. – № 1. – С. 124-128.
6. *Шатохіна М. А.* Мотиви зайнятості населення в аграрній сфері / М. А. Шатохіна // *Економічні та соціальні аспекти розвитку АПК і сільських територій*. – К. : Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2004. – С. 149-159.